

ADABIYOTSHUNOSLIK VA FOLKLORSHUNOSLIK TARAQQIYOTI**Isoyeva Lobar Baxtiyorovna**

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti 1-bosqich magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.17964917>

Annotatsiya. Ushbu maqolada adabiyotshunoslik va folklorshunoslik fanlarining shakllanishi hamda ularning hozirgi davrdagi taraqqiyoti yoritilgan. Adabiyotshunoslikning badiiy asarlarni estetik va falsafiy jihatdan tahlil etishdagi o'rni haqida so'z yuritiladi.

Folklorshunoslikning xalq og'zaki ijodini o'rganishdagi ilmiy yo'nalishlari, zamonaviy tadqiqot uslublari va mintaqaviy folklor masalalari tahlil qilinadi. Maqolada adabiyot va folklor o'rtasidagi uzviy aloqalar, ularning o'zaro ta'siri ham ko'rsatib o'tilgan. Mustaqillik yillarida bu ikki fan milliy o'zlikni tiklash va ma'naviy qadriyatlarni asrashda muhim o'rin tutgani ta'kidlanadi. Yangi ilmiy metodlar, raqamli texnologiyalar va xalqaro hamkorlik natijasida mazkur sohalar yangi bosqichga ko'tarilgani qayd etiladi. Tadqiqot natijalarida adabiyotshunoslik va folklorshunoslikning zamonaviy taraqqiyot tendensiyalari yoritilgan.

Kalit so'zlar: Adabiyotshunoslik, folklorshunoslik, milliy meros, og'zaki ijod, badiiy tahlil, madaniy taraqqiyot, eposshunoslik, poetika, komparativ tahlil, ma'naviyat, zamonaviy yondashuv, tarixiy xotira.

РАЗВИТИЕ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЯ И ФОЛЬКЛОРОВЕДЕНИЯ

Аннотация. В данной статье освещается процесс становления литературоведения и фольклористики, а также их развитие в современный период.

Рассматривается роль литературоведения в эстетическом и философском анализе художественных произведений. Анализируются научные направления фольклористики, методы современных исследований и проблемы регионального фольклора. В статье также показаны взаимосвязь и взаимное влияние литературы и фольклора. Отмечается, что в годы независимости эти две науки сыграли важную роль в восстановлении национальной идентичности и сохранении духовных ценностей. Подчеркивается, что благодаря новым научным методам, цифровым технологиям и международному сотрудничеству данные отрасли достигли нового уровня развития. В исследовании отражены современные тенденции развития литературоведения и фольклористики.

Ключевые слова: литературоведение, фольклористика, национальное наследие, устное творчество, художественный анализ, культурное развитие, эпосоведение, поэтика, сравнительный анализ, духовность, современный подход, историческая память.

THE DEVELOPMENT OF LITERARY STUDIES AND FOLKLORE STUDIES

Annotation. This article highlights the formation and modern development of literary studies and folklore studies. It discusses the role of literary studies in the aesthetic and philosophical analysis of literary works. The paper examines the main research directions of folklore studies, modern research methods, and regional folklore issues. It also shows the interconnection and mutual influence between literature and folklore. During the years of independence, these two fields have played an important role in restoring national identity and preserving spiritual values. It is emphasized that through new scientific methods, digital technologies, and international cooperation, these disciplines have reached a new stage of development. The study reflects the modern trends in the development of literary and folklore studies.

Keywords: literary studies, folklore studies, national heritage, oral creativity, literary analysis, cultural development, epic studies, poetics, comparative analysis, spirituality, modern approach, historical memory.

KIRISH. Adabiyotshunoslik va folklorshunoslik — milliy madaniyat, ma'naviyat hamda xalq tafakkurining ajralmas qismini tashkil etadi. Bu ikki fan xalqning og'zaki va yozma ijodini ilmiy asosda o'rganadi, tahlil qiladi va ma'naviy meros sifatida keyingi avlodlarga yetkazadi.

Mustaqillik yillarida adabiyotshunoslik va folklorshunoslik yangi bosqichga ko'tarildi.

Bu davrda ilmiy-nazariy yondashuvlar, tahlil metodlari hamda manbalarni o'rganish yo'nalishlari kengaydi.

Adabiyotshunoslik badiiy asarlarni estetik, tarixiy va falsafiy nuqtayi nazardan tahlil etadigan fan sifatida xalqning badiiy tafakkurini o'rganadi. O'zbekiston adabiyotshunosligi XX asrning ikkinchi yarmidan boshlab yuksak rivojlanish bosqichiga kirdi. Cho'lpon, Fitrat, Abdulla Qodiriy, Oybek, G'afur G'ulom, Hamid Olimjon kabi ijodkorlar merosi ilmiy asosda tadqiq qilindi. Mustaqillik davrida milliy adabiyotga yangicha, mafkuradan holi yondashuv shakllandi.

Ilgari e'tibordan chetda qolgan ko'plab ijodkorlarning asarlari qayta o'rganildi, nashr qilindi va ilmiy tahlilga kiritildi.

Bugungi kunda adabiyotshunoslikda zamonaviy ilmiy yo'nalishlar keng qo'llanilmoqda.

Komparativ tahlil, ya'ni turli xalqlar adabiyotini qiyosiy o'rganish usuli, janrshunoslik, poetika, lingvopoetika, intertekstual tahlil, semiotika kabi yo'nalishlar rivoj topdi. Shuningdek, ayollar adabiyoti, bolalar adabiyoti, diniy-falsafiy asarlar va ekologik adabiyot kabi mavzular ham keng o'rganilmoqda. Adabiyotshunoslikda raqamli texnologiyalardan foydalanish — elektron matnlar tahlili, ma'lumotlar bazasini yaratish, raqamli kutubxonalar tashkil etish kabi jarayonlar ham dolzarb yo'nalish hisoblanadi.

Folklorshunoslik esa xalq og'zaki ijodini, uning qadimiy dunyoqarashini, urf-odatlarini va qadriyatlarini o'rganadigan fan sanaladi. O'zbek folklorshunosligining ildizlari Mahmud Koshg'ariy, Ahmad Yassaviy, Alisher Navoiy kabi mutafakkirlar faoliyatiga borib taqaladi. XX asrda xalq og'zaki ijodi namunalarini to'plash, nashr qilish va ilmiy tahlil qilish ishlari tizimli yo'lga qo'yildi. Mustaqillik davrida esa folklor namunalariga milliy o'zlikni ifodalovchi tarixiy meros sifatida qarash kuchaydi.

Folklorshunoslikda eposshunoslik yo'nalishi, ya'ni xalq dostonlarini ilmiy tahlil etish alohida rivojlandi. "Alpomish", "Go'ro'g'li", "Kuntug'mish", "Ravshan" kabi dostonlar zamonaviy ilmiy usullar bilan qayta o'rganildi.

"Kuntug'mish" xalq dostoni o'zbek folklorining qadimiy qatlamlariga mansub bo'lib, unda bahodirlik, adolat va vafodorlik g'oyalari markaziy o'rin tutadi. Asarda Kuntug'mish obrazi jasoratli, mard va xalq manfaatini himoya qiluvchi qahramon sifatida gavdalanadi. Doston motivlarida sehrli unsurlar, sinovlardan o'tish, yovuz kuchlarni yengish kabi arxetipik elementlar uchraydi. Kuntug'mishning har bir qilgan ishlari o'zining ichki pokligi, ezgulik yo'lidagi qat'iyati bilan asoslanadi. Unda nafaqat bahodirlik, balki donolik, muruvvat va insonparvarlik fazilatlarini ham yorqin aks etgan. Doston xalqning yaxshilikka bo'lgan ishonchi, qahramonga bo'lgan hurmati va kuch-qudrat timsolidagi idealini ifodalaydi.

"Alpomish" eposi o'zbek xalqining eng muhim epik meroslaridan biri bo'lib, unda milliy o'zlik, erksevarlik va bardavom an'analar aks etadi. Alpomish obrazi shijoat, matonat, oilaviy sadoqat va vatanparvarlik timsoli sifatida tasvirlanadi. Dostonning syujeti qahramonning muhabbat yo'lidagi sinovlari, yovlarga qarshi kurashi va adolatni tiklash jarayoniga qurilgan.

Alpomishning ichki kuchi, irodasi va ma'naviy pokligi dostonning markaziy g'oyaviy yo'nalishini belgilaydi. Asarda milliy qadriyatlar, urf-odatlar, el-yurt sha'ni uchun kurashish kabi motivlar ustuvor o'rin egallaydi. "Alpomish" nafaqat bahodirlik eposi, balki xalqning tarixiy xotirasi va ma'naviy qarashlari aks etgan epik merosdir.

Maqollar, topishmoqlar, qo'shiqlar, rivoyatlar, afsonalar, marosim qo'shiqlari va xalq o'yinlarini tizimlashtirishga doir ilmiy ishlar soni ko'paydi. Bugungi kunda mintaqaviy folklor — ya'ni Surxondaryo, Farg'ona, Xorazm kabi hududlarning og'zaki ijodini o'rganish ham alohida ilmiy yo'nalish sifatida shakllanmoqda.

Shuningdek, folklor va zamonaviy madaniyat o'rtasidagi o'zaro ta'sir ham tadqiqotchilar diqqat markazida turibdi. Xalq og'zaki ijodi unsurlari zamonaviy adabiyot, teatr, kino va musiqa asarlarida keng qo'llanilmoqda. Bu jarayon xalqning qadimiy merosini zamonaviy badiiy shakllarda yashatish imkonini beradi.

Adabiyotshunoslik va folklorshunoslik o'rtasidagi uzviy aloqa ularning har ikkalasini yanada boyitadi. Yozma adabiyot ko'p hollarda xalq og'zaki ijodiga tayanadi, undagi obrazlar, motivlar, ifoda vositalarini o'zlashtiradi. Cho'lpon, Abdulla Qahhor, O'tkir Hoshimov kabi yozuvchilarning asarlarida xalqona iboralar, maqollar, rivoyatlar badiiy kuch manbai sifatida ishlatiladi. Shuning uchun folklorshunoslik adabiyotshunoslikning asosiy tayanch manbalaridan biri sanaladi.

Adabiyotshunoslik va folklorshunoslik taraqqiyoti milliy o'zlikni anglash, tarixiy xotirani saqlash va yosh avlodni ma'naviy jihatdan tarbiyalashda beqiyos ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda bu sohalar nafaqat ilmiy-nazariy, balki ma'naviy-ma'rifiy jihatdan ham jamiyat hayotida muhim o'rin egallamoqda. Yangi texnologiyalar, fanlararo yondashuvlar va xalqaro hamkorlik bu sohalarining yanada rivojlanishiga xizmat qilmoqda.

XULOSA. Folklorshunoslik o'zbek xalqining ko'p asrlik og'zaki ijodi, ma'naviy merosi va milliy qarashlarini ilmiy asosda o'rganishga xizmat qiluvchi muhim soha hisoblanadi. Bu fan rivoji davomida dostonlar, ertaklar, afsonalar, maqollar, qo'shiqlar va marosim folklori kabi janrlar tizimli ravishda to'planib, tadqiq etib kelingan. Zamonaviy folklorshunoslik yondashuvlari matnni nafaqat badiiy asar sifatida, balki ijtimoiy, tarixiy va madaniy jarayonlarning aks-sadosi sifatida talqin qilish imkonini bermiqda. Mustaqillik yillarida milliy merosga bo'lgan e'tibor kuchayib, folklor namunalari qayta nashr qilinib, yangi ilmiy tadqiqotlar yaratildi. Elektron bazalar, raqamlashtirish jarayonlari folklor materiallarini yanada kengroq o'rganish va saqlashga yordam bermiqda. Folklorshunoslikning boshqa fanlar, xususan, adabiyotshunoslik, etnografiya, lingvistika bilan integratsiyasi ilmiy tahlil imkoniyatlarini kengaytirmiqda. Xalq ijodiyotidagi qadriyatlar, axloqiy qarashlar va urf-odatlar jamiyatning ma'naviy rivojiga bevosita hissa qo'shadi. Shunday qilib, folklorshunoslik milliy o'zlikni anglash va tarixiy xotirani saqlashning eng muhim ilmiy yo'nalishlaridan biri sifatida o'z ahamiyatini saqlab qolmoqda.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qodirov N. *Adabiyotshunoslik nazariyasi asoslari*. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2024.
2. Jo'rayev T. *O'zbek xalq og'zaki ijodi*. – Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi, 2023.
3. To'xliiev B. *Adabiyotshunoslikka kirish*. – Toshkent: Akademnashr, 2022.
4. Mamajonov A. *Folklorshunoslik asoslari*. – Toshkent: Universitet, 2023.
5. Qosimov B. *O'zbek adabiyoti tarixi*. – Toshkent: Sharq, 2023.

6. Saidov A., Xudoyberdiyeva N. *Zamonaviy adabiy jarayon va folklor an'analari*. – Samarqand: SamDU nashriyoti, 2021.
7. **“Alpomish” – Xalq dostoni**. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, turli yillar.
8. **“Kuntug‘mish” – O‘zbek xalq dostoni**. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi Adabiyot va san’at nashriyoti, turli yillar.
9. **“O‘zbek xalq og‘zaki ijodi”** / T. Mirzayev, B. Sarimsoqov va boshqalar. Toshkent: Universitet, 2020
10. **“O‘zbek xalq dostonchiligi”** / H. Zarifov. Toshkent: Fan nashriyoti, 2022.